

УДК 343: 349,6 (477)

I. Khar

SUBJECT OF CRIMES IN THE SPHERE OF USING OF ELECTRONIC COMPUTING MACHINES (COMPUTERS), COMPUTER SYSTEMS AND NETWORKS, AND TELECOMMUNICATIONS NETWORKS

I.O. Xarʼ

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН (КОМП'ЮТЕРІВ), СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

Постановка проблеми. Питання, що стосується суб'єкта злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, мають важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду. Така значущість суб'єкта злочинів, передбачених розділом XVI Особливої частини КК України, підтверджує актуальність його дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми суб'єкта злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку присвятили свої праці такі вчені, як: А.М. Ришелюк, А.Г. Загика, С.В. Гізімчук, Ю.В. Гродецький, В.І. Тютюгін, М.В. Карчевський, П.П. Андрушко, А.В. Наумов, А.А. Музика, Д.С. Азаров. Проте до цього часу ця проблема не знайшла свого належного вирішення.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку має певний теоретичний і практичний доробок у науці кримінального права [1,

с. 137–147; 2, с. 18–20; 3, с. 58; 4, с. 20; 5, с. 3–4; 6, с. 1–260; 7, с. 130; 8, с. 1–318; 9, с. 1–36; 10, с. 1–304; 11, с. 82–86; 12, с. 130–141; 13, с. 1–140]. Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального права. Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення певного злочину віку, з якого особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 348; 15, с. 74]. Існує й таке визначення суб'єкта злочину: «це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність» [16, с. 86; 12, с. 130].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, яке запропоноване В.Я. Тацієм і В.К. Матвійчуком, оскільки з ньому більш чітко визначається вік кримінальної відповідальності.

Історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний кримінальний закон завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014 року, коли вже і юридичну особу буде можна притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення [17, с. 4]. Необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], а також сформульоване визначення спеціального суб'єкта у ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізично осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального — ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і суб'єктів злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку та потребують належної уваги до його дослідження.

Проблема осудності й неосудності особи, яка вчинила злочин, що є однією з основних у теорії кримінального права щодо суб'єкта злочину, вирішувались представниками різних шкіл по-різному. Що ж стосується віку суб'єкта як однієї з його головних ознак, то дослідження зводилося до різних класифікацій злочинних елементів або до розгляду їх вікових особливостей з позицій індивідуальних особливостей злочинця. Звичайно, вивчення свободи волі, осудності, неосудності та інших питань, що пов'язані з поведінкою людини в суспільстві, неможливо обґрунтувати і вирішити окремо від проблеми суб'єкта злочину, з якою тісно пов'язані різні інститути кримінального права [19; с. 34–36].

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений у законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Така ознака суб'єкта злочину як вік вченими прак-

тично не вивчена. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, але й соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наступала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Достатньо низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час.

Загальна кримінальна відповідальність за чинним КК України настає з 16 років, хоча на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно [18]. Справа в тому, що за деякі злочини, не обумовлені в законі, кримінальна відповідальність може наставати з 18 або з 25 років. Таке положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. У цьому зв'язку виникає необхідність привести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років. Від віку, на нашу думку, залежить і структура складу злочину.

Важливою особливістю дослідження суб'єкта злочину взагалі і, зокрема, суб'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 361–363-1 КК України, є вивчення такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожуються. Методологічною основою дослідження цієї проблеми є як поглиблене вивчення самого злочинного діяння на різних етапах розвитку нашої держави, так і вдосконалення кримінального законодавства з метою більш ефективної боротьби зі злочинністю, в тому числі й у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», хоча і близькі, але не тотожні. Крім того, вони мають різний обсяг, тому що поняття «суб'єкт злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [8, с. 23]. Суб'єкт злочину – це термін кримінально-правовий, який, швидше, визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Натомість поняття «особистість злочинця» як більш об'ємне розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, які лежать в основі злочинної поведінки [8, с. 23].

Крім того, стосовно суб'єкта злочину також існує проблема його класифікації. Адже, як відомо, в юридичній літературі висловлюються різні думки на класифікацію суб'єктів злочину. Деякі автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [20, с. 522], а також, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [21, с. 9]. Існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [22, с. 42]. У теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний [23, с. 830–899].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомогу судам і правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Положення, що склалося, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину і, зокрема, суб'єкта злочинів, передбаченого ст.ст. 361–363-1 КК України. З цією метою передусім звернемося до термінології, що використовується авторами для позначення суб'єкта конкретного злочинного діяння. Так, В.Я. Тацій, А.А. Піонтковський та ін. при визначенні суб'єкта злочину використовують термін «приватна особа». Автор підтримує позицію В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати [24, с. 70]. Перш ніж зробити спробу пояснити свою точку зору на це поняття, слід відзначити, що в кримінальному праві зміст терміна «приватна особа» до цього часу не знайшов належного висвітлення. Авторі існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей приватною особою називають суб'єктів конкретних злочинів. При цьому не наводяться пояснення, на відміну від поняття «службова особа», якими ж ознаками повинна володіти приватна особа. Разом з тим розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення. Щоб отримати більш вичерпну відповідь на це питання, важливо дійсно дати тлумачення терміна «приватна особа», з'ясувати, який зміст в нього вкладається і що, власне, під ним треба розуміти, як його треба аргументувати. Згідно зі «Словарем русского языка» С. Ожегова слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего-либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [25, с. 717]. Близьке за значенням, хоча і більш вузьке тлумачення терміна «приватний», пропонує «Толковый словарь русского языка» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [26, с. 583]. Дещо схоже розуміння терміна «приватний» пропонується Великим тлумачним словником сучасної української мови: «Який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення... виконується поза державною службовою... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою...» [27, с. 926].

З існуючих тлумачень терміна «приватний», наведених у словниках, досить складно визначити ознаки приватної особи. Для цієї мети додатково необхідно скористатися положеннями, наведеними в чинному кримінальному законодавстві (ст. 364 КК України), як це робить В.К. Матвійчук у своїх дослідженнях, а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи, що даються в юридичній літературі. Порівнюючи зазначені ознаки й правові наслідки, що є на практиці, які відносяться як до службової особи, так і неслужбової, використовуючи для пояснення тлумачення терміна «приватний», що наводяться у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта злочину.

Найбільш прийнятими є визначення й обґрунтування ознак суб'єкта злочину через діяльність і функції суб'єкта [28, с. 70–71], тобто функціональну діяльність такої особи. Зазначена позиція В.К. Матвійчука потребує лише певного уточнення, яке повинне мати таке наповнення: «крім діяльності і функцій суб'єкта (функціональної діяльності такої особи) ще необхідно в зазначеній динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта». Що ж стосується службових осіб, які дають вказівку на вчинення злочину або які його вчиняють особисто, то їхня діяльність згідно зі ст. 364 КК України відноситься до здійснення постійно чи тимчасово, чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади або місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється повноваженням органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноваженням органом чи повноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо [29, с. 79].

Суть першої функції виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [30, с. 30–31; 31, с. 491–495]. Друга – охоплює коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін. суб'єкта [32, с. 62–63; 31, с. 495]

У частини суб'єктів, як свідчить це дослідження, функції та статус службової особи відсутні. Слід погодитися з думкою, що неможливо дати всебічне і об'єктивне визначення суб'єкта злочину (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину [32, с. 80].

Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції – відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно-відомчими актами [32, с. 62–71].

Поняття «приватна особа» і «службова особа», як стверджує В.К. Матвійчук, відноситься до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично вірно розглядати конкретні системи в конкретних умовах (тобто в системі досліджуваних суспільних відносин) [32, с. 63]. Отже, повнота поняття «суб'єкт злочину» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто варто наповнити це поняття конкретним змістом). З цього приводу слід погодитися з позицією В.К. Матвійчука і положеннями формальної логіки, що при поділі певного поняття, у даному випадку «суб'єкт злочину», сума об'ємів понять – дільників (службова, неслужбова і приватна особа) має дорівнювати об'єму (обсягу)

діленого поняття [32, с. 64]. Отже, приватна особа як суб'єкта злочину — це фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності [32, с. 64].

Деяко іншу термінологію при визначенні суб'єкта злочину використовує В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину вчений вживає поняття «громадяни» поряд із службовими особами [32, с. 28]. Варто зауважити, що «використання терміна «громадянин» в поєднанні зі службовими особами як складових суб'єкта злочину неправомірне» [24, с. 93]. Дійсно, таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину призводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересічення, перетину [24, с. 93], а отже, спричиняє відторгнення їх один від одного, адже очевидно, що службові особи також є громадянами. Крім того, при такому поєднанні вбачається і друга логічна помилка — неповнота ділення [24, с. 93], що є, на наш погляд, істотною методологічною помилкою. Автори, виходячи з механізму логіки мислення, використовуючи поняття «громадяни», не включають як можливих суб'єктів злочину осіб без громадянства, громадян іноземної держави, неслужбових і приватних осіб. Це ще раз підтверджує нашу позицію щодо суб'єкта злочину.

Поділ суб'єктів на загальний і спеціальний дійсно недостатній, тому що не відображає соціального й правового статусу суб'єкта [33, с. 484]. Це справді так, оскільки цей термін є певною абстракцією, позбавленою соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого.

Автор вважає, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочинів, передбачених стст. 361–361-1 КК України, повинно передусім слугувати практиці боротьби з цими злочинами. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи кримінального закону.

Таким чином, вищезазначені основні методологічні й теоретичні підходи до суб'єкта злочинів і, зокрема, щодо злочинів, передбачених стст. 361–361-1 КК України, надають можливість дослідити суть цих злочинів.

Суб'єкт злочину несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК України).

Стосовно суб'єкта цього злочину в юридичній літературі існують такі судження: 1) М. В. Корчевский заявляє, що суб'єкт несанкціонованого втручання загальний, ним є фізична, осудна особа, що досягла 16-річного віку [34, с. 608]; 2) П. П. Андрушко переконує, що «суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку і таким можуть бути особи з персоналу АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж та сторонні особи. Суб'єктами злочину у формі розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в АЕОМ, їх системи чи комп'ютерні мережі і здатних спричинити перекручення або зни-

щення комп'ютерної інформації чи її носіїв, можуть бути розробники таких програмних і технічних засобів, їх виготовлювачі, зокрема, виробники (розробники) програм з комп'ютерними вірусами, так звані «технопацюки», «хакери» та ін.» [35, с. 786]; 3) С.В. Гізімчук, Ю.В. Гродецький, В.І. Тютюгін зазначають, що суб'єктом цього злочину є будь-яка особа (фізична осудна, яка досягла 16-річного віку і не має права доступу до інформації, що обробляється в ЕОМ (комп'ютерах), АС, комп'ютерних мережах чи мережах електрозв'язку) [36, с. 484]; 4) А.В. Загика стверджує, що суб'єктом цього злочину «може бути осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Закон не вимагає, щоб ця особа займала певну посаду, здійснювала певну діяльність, отримала певну освіту [37, с. 750]; 5) А.М. Ришелюк вважає, що суб'єктом цього злочину може бути будь-яка осудна особа, яка на момент його вчинення досягла 16 років [38, с. 538]; 6) Д.С. Азаров заявляє, що суб'єкт цього злочину загальний [39, с. 834].

З наведених вище суджень стосовно суб'єкта злочину несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку можна виокремити такі позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла 16-річного віку; 2) що суб'єктом цього злочину можуть бути особи з персоналу АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж та сторонні особи, які не мають права доступу до інформації, що обробляється в ЕОМ (комп'ютерах), АС, комп'ютерних мережах електрозв'язку; 3) що не має значення, щоб ця особа займала певну посаду, здійснювала певну діяльність, отримувала певну освіту. Проте цих положень, на наш погляд, недостатньо для визначення суб'єкта цього злочину. З метою належного формулювання визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361 КК, необхідно звернутися до класифікації цих суб'єктів. Так, А.П. Кузнецов звертає нашу увагу на таких суб'єктів, як: 1) пірати, що порушують, головним чином, авторське право; 2) хакери — суб'єкти, що отримують неправомірний доступ до комп'ютерів інших користувачів і файлів у них; 3) крєкери — це надто фахові порушники, які здатні обходити засоби безпеки [40, с. 27]. У той же час Д. В. Добровольський пропонує таку класифікацію крєкерів: 1) зламувач — це професійний крєкер, який здійснює злам комп'ютерної системи з метою копіювання комп'ютерної інформації тощо. Діє як у власних інтересах, так і в інтересах інших осіб; 2) вандалі — це, як правило, автори «комп'ютерних вірусів», вчиняють злам комп'ютерної системи для її знищення або блокування комп'ютерної інформації; 3) жартівники — це особи, основною метою яких є злам комп'ютерної системи для її подальшого знищення або блокування [41, с. 62]. Існують також інші класифікації і характеристики «комп'ютерних злочинців». Але слід погодитися з А.А. Музикою, що всі ці характеристики мають значення для конкретизації ролі цих суб'єктів, характеру їх діянь, суспільної небезпечності, але вони не вирішують питання про ознаки суб'єкта злочину як елемента складу конкретного злочину [42, с. 269].

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361 КК України: «Суб'єктом злочину несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин

(комп'ютерів) автоматизованих систем комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, це можуть бути особи з персоналу АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж та сторонні особи (які не мають права доступу до інформації, що обробляються в ЕОМ чи мережах електрозв'язку)».

Суб'єкт злочину створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361-1 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого стаття 361-1 КК, існують такі погляди: 1) С.В. Гізімчук, Ю.В. Гродецький, В.І. Тютюгін та М.В. Карчевський запевняють, що суб'єкт цього злочину загальний, ним є фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку [36, с. 48; 34, с. 610]; 2) А.М. Ришелюк переконує, що суб'єкт цього злочину – загальний [38, с. 836]; 3) Т.М. Лопатіна заявляє, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 273 КК РФ (використання і поширення шкідливих комп'ютерних програм), є фізична особа, яка досягла 16 років, створила, поширила або використала шкідливу комп'ютерну програму чи іншу комп'ютерну інформацію, завідомо призначену для несанкціонованого знищення, блокування, модифікації, копіювання комп'ютерної інформації або нейтралізації засобів захисту комп'ютерної інформації [43, с. 402].

Аналіз наведених вище поглядів дає нам можливість виділити такі позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, якій виповнилося 16 років; 2) що це особа, яка створила, розповсюдила або збула чи використала шкідливу комп'ютерну програму.

На підставі позитивних положень, зазначених вище, а також чинного законодавства (ст. 361-1 КК України), запропонуємо таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361-1 КК України: «Суб'єктом злочину створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, яка створила з метою використання або розповсюдження, або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, що призначені для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку».

Суб'єкт злочину несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361-2 КК України). Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361-2 КК України, є такі думки: одні автори таким суб'єктом розуміють загальний суб'єкт [38, с. 541; 34, с. 612]; інші до такого суб'єкта відносять фізичну осудну особу, яка досягла 16-річного віку [36, с. 488].

Аналіз наведених нами поглядів свідчить, що визначення суб'єкта цього злочину є неточним і неповним. Згідно з приписами ст. 361-2 КК можна запро-

понувати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361-2 КК України: «Суб'єктом злочину несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації є фізична осудна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, що вчиняє несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства».

Суб'єкт злочину несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право на доступ до неї (ст. 362 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 362 КК України, існують такі судження: 1) С.В. Гізімчук, Ю.В. Гродецький, В.І. Тютюгін заявляють, що суб'єкт цього злочину — спеціальний: ним може бути особа осудна, фізична, яка досягла 16-річного віку і має право (на підставі трудових правовідносин чи договору, або інших юридичних підстав) доступу до комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації, має право експлуатувати, використовувати за дорученням (і в межах доручення) власника ЕОМ (комп'ютери), АС, комп'ютерні мережі чи носії комп'ютерної інформації [36, с. 490]; 2) А.М. Ришелюк стверджує, що «суб'єкт цього злочину — спеціальний. Ним може бути фізична осудна особа, яка до моменту вчинення злочину досягла 16-річного віку і має право доступу до інформації, що є предметом цього посягання. У законі прямо не вказано на те, що суб'єкт під час вчинення злочину використовує зазначене право. Проте в разі умисного вчинення аналізованих діянь особою, яка не має права доступу до інформації, вчинене може кваліфікуватися за ст. 361 КК» [44, с. 839].

Аналіз зазначених вище поглядів дає змогу виокремити такі позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років; 2) що це особа, яка має право доступу до комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації; 3) що це особа, яка має право експлуатувати, використовувати за дорученням комп'ютери, АС, комп'ютерні мережі чи носії комп'ютерної інформації.

На підставі позитивних положень, які нами виокремлені з існуючих поглядів, а також приписів ст. 362 КК України можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 362 КК України: «Суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, якщо ця особа має право доступу до комп'ютерної інформації (на підставі трудових відносин або договору, або інших підстав), має право експлуатувати, використовувати за дорученням (і в межах доручення) власника ЕОМ, АС, комп'ютерної мережі чи носія комп'ютерної інформації».

Суб'єкт злочину порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них обробляється (ст. 363 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 363 КК, є такі думки: одні фахівці суб'єкта цього злочину розуміють, як спеціального і стверджують, що «ним може бути лише особа, яка відповідає за експлуатацію ЕОМ, автоматизованих систем комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Як правило, це їх адміністратор, який згідно з посадовими обов'язками має забезпечити належне функціонування зазначених машин, систем чи мереж у цілому або їх частини чи інших інфраструктур, що безпосередньо пов'язані з функціонуванням указанного обладнання і впливають на його роботу. Суб'єктом цього злочину не може бути особа, яка забезпечує дотримання лише, порядку чи правил захисту інформації і не відповідає за експлуатацію ЕОМ, автоматизованих систем комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку» [44, с. 841]; інші наполягають, що суб'єктом цього злочину є особа фізична, осудна, яка досягла 16-річного віку і відповідає за експлуатацію ЕОМ (комп'ютерів), АС, комп'ютерних мереж електрозв'язку або повинна забезпечувати правила захисту інформації, яка в них обробляється (спеціальний суб'єкт) [36, с. 492–493].

Аналіз поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 363 КК України, дає змогу виокремити такі позитивні положення: що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років; що це особа, яка відповідає за експлуатацію ЕОМ, комп'ютерів, АС, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.

На підставі проведеного дослідження можна запропонувати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 364 КК України: «Суб'єктом злочину порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил інформації, яка в них обробляється, є фізична осудна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, це особа, яка відповідає за експлуатацію ЕОМ (комп'ютерів), АС, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку».

Суб'єкт злочину перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку (ст. 363-1 КК України). Стосовно суб'єкта цього злочину є такі думки: одні автори таким суб'єктом визнають будь-яку фізичну особу, що досягла 16-річного віку [36, с. 494]; інші заявляють, що суб'єкт цього злочину — загальний.

Аналіз цих поглядів дає нам можливість виділити такі позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична особа; 2) особа, яка досягла 16 років.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення цього злочину: «Суб'єктом злочину, передбаченого статтею 363-1 КК України, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без

громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту злочину виповнилося 16 років. Положення суб'єктів цих злочинів певною мірою знайшли своє відображення і в зарубіжному кримінальному законодавстві [45; 46; 47; 48; 49].

Висновки. На підставі дослідження можна зробити такі висновки: 1) автори існуючих публікацій стосовно суб'єкта злочинів, передбачених розділом XVI Особливої частини КК України, пропонують достатньо поверхневі визначення суб'єкта злочинів; 3) автори, як правило, використовують положення суперечливої класифікації суб'єкта злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С.А., Ахмедов Г.А.* Субъект преступления по Уголовному кодексу Узбекской ССР / С.А. Абдуразаков Г.А. Ахмедов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР / [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. — Ташкент, 1970. — С. 137—147.

2. *Абшилава Г.В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика / Г.В. Абшилава // Российский следователь. — 2004. — № 10. — С. 18—20.

3. *Бородин С.В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С.В. Бородин, Н.А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. — М., 1994. — С. 57—59.

4. *Владимиров В.А.* Субъект преступления по советскому уголовному праву: [лекция] / В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий. — М. : МООП РСФСР, 1964. — 59 с.

5. *Наумов А.В.* Предприятие на скамье подсудимых / А.В. Наумов // Советская юстиция. 1992. — № 17—18. — С. 3—4.

6. *Орлов В.С.* Субъект преступления по советскому уголовному праву / В.С. Орлов. — М. : Госюриздат, 1958. — 260 с.

7. *Орымбаев В.С.* Специальные субъекты преступления / Р. Орымбаев; отв. ред. Г.И. Баймурзин. — Алма-Ата : Наука Каз ССР, 1977. — 152 с.

8. *Павлов В.Г.* Субъект преступления / В.Г. Павлов. — СПб : Юридический центр Пресс, 2001. — 318 с.

9. *Розенко В.І., Матвійчук В.К.* Суб'єкт злочину / В.І. Розенко, В.К., Матвійчук // Лекція. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 2004. — 36 с.

10. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов. — К. : Наукова думка, 1978. — 304 с.

11. *Протченко Б.А.* Понятие невменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изд. вузов. Правоведение. — 1987. — С. 82—86.

12. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М. І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. — Х., 2001. — С. 130—141.

13. *Устименко В.В.* Субъект преступления (понятие и виды): Учеб. пособие / В.В. Устименко. — Х. : Харьк. юрид. ин.-т, 1989. — 140 с.

14. Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А.И. Коробеева. — СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2008. — Т. 1: Преступление и наказание. — 2008. — 1133 с.

15. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум [Навч. посібник] / Костенко О.М., Козаченко І.П., Матвійчук В.К. та ін.; за заг. ред. В.К. Матвійчука. — К. : КНТ, 2006. — 432 с.

16. Шем'яков О.П. Суб'єкт злочину / О.П. Шем'яков // Кримінальне право України (Загальна частина) / Хохлова І.В., Шем'яков О.П. : [навч. посібник]. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — С.86–95.

17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: pro et contra Юридична газета. — № 24, 12 травня. — 2013. — 1.4–9.

18. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.

19. Красиков Ю.А. Доктрина русского уголовного права : источники и тенденции развития / Ю.А. Красиков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства : тез. докл. науч. конф., (г. Москва, 27–28 января 1994 г.) / Под. ред. С.В. Бородин и др. — М., 1994. — С. 34–36.

20. Пионтковский А.А. Преступление в области природных богатств / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права: В 6 т. / [редкол. : А.А. Пионтковский и др.] — М., 1971. — Т. 5. — С. 513–544.

21. Писарев А. Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция. — 1982 — С. 7–10.

22. Пакутин В.Д. Ответственность за незаконную порубку леса / В.Д. Пакутин // Социалистическая законность — 1978. — № 11. — С. 40–42.

23. Баулін Ю.В. Злочини у сфер обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю.В. Баулін // Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В.Сташиса, В.Я. Тація. — К., 2003. — С. 830–899.

24. Матвійчук В.К. Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / В.К. Матвійчук. — К. : Національна академія управління, 2011. — 368 с.

25. Ожегов С.И. Словарь русского языка : ок. 5700 слов / Ожегов С.И.; под. ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — [19 изд., испр.]. — М. : Рус. Яз., 1987. — 846 с.

26. Даль В.Д. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т./ В.И. Даль. — М. : Государственное издательство иностр. и национальных словарей, 1955. — Т. 4. — 1956. — 583 с.

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К.; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.

28. Матвейчук В.К. Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: Учеб. пособие / В.К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. — 79 с.

29. Попов М.И., Харитонов С.О. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг / М.І. Попов, С.О. Харитонов // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид. допов. — Х. : Право, 2013, т. 2 Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. — 2013. — С. 782–840.

30. Здравомыслов Б.В. Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. — М. : Юрид. лит., 1975. — 168 с.

31. *Мельник М.І.* Злочини у сфері службової діяльності / М.І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина: Підруч. / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К., 2004. — С. 491—513.

32. *Матвейчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні: тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 1992. — С. 62—64.

33. *Гаврыш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / С.Б. Гаврыш. — Харьков : Основа, 1994. — 640 с.

34. *Карчевський М.В.* Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / М. В. Карчевський // Кримінальне право України (Особлива частина): підручник; за заг. ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського — [2-ге вид.]. — К. : «ВД «Декор», 2013. — С. 604—617.

35. *Андрушко П.П.* Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж / П. П. Андрушко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р.; За ред. С.С. Яценка. — К. : А.С.К., 2002. — С. 783—790.

36. *Гізімчук С.В., Гродецький Ю.В., Тютюгін В.І.* Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / С.В. Гізімчук, Ю.В. Гродецький, В.І. Тютюгін // Кримінальне право України: Особлива частина: [підручник] / Ю.В.Баулін, В.І.Борісов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борісова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2015. — С. 478—495.

37. *Загика А.В.* Преступления в сфере использования электронно-вычислительных машин (компьютеров), систем и компьютерных сетей / А.В. Загика // Уголовный кодекс Украины. Комментарий: под ред. Ю.А. Кармазина, Е.Л. Стрельцова. — Харьков, ООО «Одиссей», 2001. — С. 746—756.

38. *Ришелюк А.М.* Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / А.М. Ришелюк // Кримінальне право України. Особлива частина: підручник (Ю.А. Клименко та ін.). — Вид. 2-ге, переробл. та допов.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К. : Атіка, 2008. — С. 533—546.

39. *Азаров Д.С.* Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / Д.С. Азаров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 830—843.

40. *Кузнецов А.П.* Ответственность за нарушение правил эксплуатации ЭВМ, систем ЭВМ или сети / А.П. Кузнецов // Правовые вопросы святы. — 2007. — № 2. — С. 29—31.

41. *Добровольский Д.В.* Актуальные проблемы борьбы с компьютерной преступностью (уголовно-правовые и криминологические проблемы): Дис. ... канд. юрид. наук / Д.В. Добровольский. — М., 2005. — 218 с.

42. *Музыка А.А.* Неправомерный доступ к компьютерной информации / А.А. Музыка // Энциклопедия уголовного права. Т. 25. Преступление в сфере компьютерной информации. — СПб : Издание профессора Малинина. — МИЭП при МПА Евр. Аз ЕС. — СПб., 2017. — С. 216—343.

43. *Лопатина Т. М.* Создание, использование и распространение вредоносных компьютерных программ (ст. 273 УК РФ) / Т. М. Лопатина // Энциклопедия уголовного права. Т. 25. Преступление в сфере компьютерной информации. — СПб : Издание профессора Малинина. — МИЭП при МПА Евр. Аз ЕС. — СПб., 2017. — С. 344—447.

44. *Ришелюк А.М.* Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / А.М. Ришелюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 333—352.

45. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg; "Yuridichesky Centei Press", 2001. — 234 p.

46. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : "Yuridichesky Center — Press", 2001. — 298p.

47. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : "Yuridichesky Center — Press", 2002. — 366p.

48. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : "Yuridichesky Center — Press", 2002. — 226p.

49. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : "Yuridichesky Center — Press", 2002. — 366p.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A., Ahmedov G.A.* Subekt prestuplenija po Ugolovnomu kodeksu Uzbekskoj SSR/ S.A. Abdurazakov G.A. Ahmedov // Voprosy sovershenstvovanija zakonodatel'stva Uzbekskoj SSR/ [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. — Tashkent, 1970. — S. 137—147.

2. *Abshilava G.V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika / G.V. Abshilava // Rossijskij sledovatel'. — 2004. — № 10. — S. 18—20.

3. *Borodin S.V.* K voprosu sovershenstvovanija zakonodatel'stva ob ugolovnoj otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov // Sovremennye tendencii razvitija ugolovnoj politiki i ugolovного zakonodatel'stva. — M., 1994. — S. 57—59.

4. *Vladimirov V.A.* Subekt prestuplenija po sovetскому ugolovnomu pravu: [lekcija] / V.A. Vladimirov, G.A. Levickij. — M. : MOOP RSFSR, 1964. — 59 s.

5. *Naumov A.V.* Predprijatje na skam'e podsudimyh / A.V. Naumov // Sovetskaja justicija. 1992. — № 17—18. — S. 3—4.

6. *Orlov V.S.* Subekt prestuplenija po sovetскому ugolovnomu pravu / V.S. Orlov. — M. : Gosjurizdat, 1958. — 260 s.

7. *Orymbaev V.S.* Special'nye subekty prestuplenija / R. Orymbaev; otv. red. G.I. Bajmurzin. — Alma-Ata : Nauka Kaz SSR, 1977. — 152 s.
8. *Pavlov V.G.* Subekt prestuplenija / V.G. Pavlov. — SPb : Juridicheskij centr Press, 2001. — 318 s.
9. *Rozenko V.I., Matviichuk V.K.* Subiekt zlochynu / V.I. Rozenko, V.K. Matviichuk // Lektsiia. — K. : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 2004. — 36 s.
10. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija / A.Ja. Svetlov. — K. : Naukova dumka, 1978. — 304 s.
11. *Protchenko B.A.* Ponjatie nevmenjaemosti v sovetskom ugodovnom prave / B.A. Protchenko // Izd. vuzov. Pravovedenie. — 1987. — S. 82–86.
12. *Tatsii V.Ya.* Subiekt zlochynu / V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk dlia stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.]; za red.. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K. — Kh., 2001. — S. 130–141.
13. *Ustimenko V.V.* Subekt prestuplenija (ponjatie i vidy): Ucheb. posobie / V.V. Ustimenko. — H. : Har'k. jurid. in.-t, 1989. — 140 s.
14. Polnyj kurs ugodovnoho prava: V 5 t. / Pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasl. dejaelja nauki RF A.I. Korobeeva. — SPb. : R. Aslanov, Juridicheskij centr Press, 2008. — T. 1: Prestuplenie i nakazanie. — 2008. — 1133 s.
15. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Praktykum [Navch. posibnyk] / Kostenko O.M., Kozachenko I.P., Matviichuk V.K. ta in.; za zah. red. V.K. Matviichuka. — K. : KNT, 2006. — 432 s.
16. *Shemiakov O.P.* Subiekt zlochynu / O.P. Shemiakov // Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna) / Khokhlova I.V., Shemiakov O.P. : [navch. posibnyk]. — K. : Tsentr navchalnoi literatury, 2006. — S.86–95.
17. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib v Ukraini: pro et contra Yurydychna hazeta. — № 24, 12 travnia. — 2013. — 1.4–9.
18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.
19. *Krasikov Ju.A.* Doktrina ruskogo ugodovnoho prava : istochniki i tendencii razvitija / Ju.A. Krasikov // Sovremennye tendencii razvitija ugodovnoj politiki i ugodovnoho zakonodatel'stva : tez. dokl. nauch. konf., (g. Moskva, 27–28 janvarja 1994 g.) / Pod. red. S.V. Borodina i dr. — M., 1994. — S. 34–36.
20. *Piontkovskij A.A.* Prestuplenie v oblasti prirodnyh bogatstv / A.A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo ugodovnoho prava: V 6 t. / [redkol. : A.A. Piontkovskij i dr.] — M., 1971. — T. 5. — S. 513–544.
21. *Pisarev A.* Pravovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // Sovetskaja justicija. — 1982 — S. 7–10.
22. *Pakutin V.D.* Otvetstvennost' za nezakonnuju porubku lesa / V.D. Pakutin // Socialisticheskaja zakonnost' — 1978. — № 11. — S. 40–42.
23. *Baulin Yu.V.* Zlochyny u sfer obihu narkotychnykh zasobiv, psyhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / Yu.V. Baulin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychni komentar / [Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, S.B. Havrysh ta in.]; za zah. red. V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K., 2003. — S. 830–899.
24. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta praktychni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: [monohrafiia] / V.K. Matviichuk. — K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. — 368 s.

25. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka : ok. 5700 slov / Ozhegov S.I.; pod. red. chl.-korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. — [19 izd., ispr.]. — M. : Rus. Jaz., 1987. — 846 s.

26. *Dal' V.D.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazyka: V 4 t./ V.I. Dal'. — M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostr. i nacional'nyh slovaroj, 1955. — T. 4. — 1956. — 583 s.

27. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. — K.; Irpin : Perun, 2005. — 1728 s.

28. *Matvejchuk V.K.* Ugolovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagriznieniem vodnyh obektov: Ucheb. posobie / V.K. Matvejchuk. — K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. — 79 s.

29. *Popov M.I., Kharytonov S.O.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti ta profesiinoi diialnosti, poviazani z nadanniam publicznykh posluh / M.I. Popov, S.O. Kharytonov // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: U 2 t. / Za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. dopov. — Kh. : Pravo, 2013, t. 2 Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. — 2013. — S. 782—840.

30. Zdravomyslov B.V. Dolzhnostnye prestuplenija. Ponjatie i kvalifikacija / B.V. Zdravomyslov. — M. : Jurid. lit., 1975. — 168 s.

31. *Melnyk M.I.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti / M.I. Melnyk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruch. / [Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.]; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K., 2004. — S. 491—513.

32. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini: tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf. / AN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. — K., 1992. — S. 62—64.

33. *Gavrysh S.B.* Ugolovno-pravovaja ohrana prirodnoj srody Ukrainy. Problemy teorii i razvitija zakonodatel'stva / S.B. Gavrysh. — Har'kov : Osnova, 1994. — 640 s.

34. *Karchevskiy M.V.* Zlochyny u sferi vykorystannia elektronno-obchysliuvalnykh mashyn (kompiuteriv), system ta kompiuternykh merezh i merezh elektrozviazku / M.V. Karchevskiy // Kryminalne pravo Ukrainy (Osoblyva chastyna): pidruchnyk; za zah. red. O.O. Dudorova, Ye.O. Pysmenskoho — [2-te vyd.]. — K. : «VD «Dekor», 2013. — S. 604—617.

35. *Andrushko P.P.* Zlochyny u sferi vykorystannia elektronno-obchysliuvalnykh mashyn (kompiuteriv), system ta kompiuternykh merezh / P.P. Andrushko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy; Za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 r.; Za red. S.S. Yatsenka. — K. : A.S.K., 2002. — S. 783—790.

36. *Hizimchuk S.V., Hrodetskyi Yu.V., Tiutiuhin V.I.* Zlochyny u sferi vykorystannia elektronno-obchysliuvalnykh mashyn (kompiuteriv), system ta kompiuternykh merezh i merezh elektrozviazku / S.V. Hizimchuk, Yu.V. Hrodetskyi, V.I. Tiutiuhin // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: [pidruchnyk] / Yu.V. Baulin, V.I. Borisov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borisova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., pererobl. i dopov. — Kh. : Pravo, 2015. — S. 478—495.

37. *Zagika A.V.* Prestuplenija v sfere ispol'zovanija jelektronno-vychislitel'nykh mashyn (komp'juterov), sistem i komp'juternykh setej / A.V. Zagika // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij: pod red. Ju.A. Karmazina, E.L. Strel'cova. — Har'kov, OOO "Odissej", 2001. — S. 746—756.

38. Rysheliuk A.M. Zlochyny u sferi vykorystannia elektronno-obchysliuvalnykh mashyn (kompiuteriv), system ta kompiuternykh merezh i merezh elektrozviazku / A.M. Rysheliuk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk

(Yu.A. Klmenko ta in.). — Vyd. 2-he, pererobl. ta dopov.; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K. : Atika, 2008. — S. 533—546.

39. *Azarov D.S.* Zlochyny u sferi vykorystannia elektronno-obchysliuvalnykh mashyn (kompiuteriv), system ta kompiuternykh mrezh i mrezh elektrozv'язku / D.S. Azarov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Cherneia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 830—843.

40. Kuznecov A.P. Otvetstvennost' za narushenie pravil jekspluatsii JeVM, sistem JeVM ili seti / A.P. Kuznecov // Pravovye voprosy svjati. — 2007. — № 2. — S. 29—31.

41. *Dobrovol'skij D.V.* Aktual'nye problemy bor'by s komp'yuternoju prestupnost'ju (ugolovno-pravovye i kriminologicheskie problemy): Dis. ... kand. jurid. nauk / D.V. Dobrovol'skij. — M., 2005. — 218 s.

42. *Muzyka A.A.* Nepravomernyj dostup k komp'yuternoju informacii / A.A. Muzyka // Jenciklopedija ugolovnogo prava. T. 25. Prestuplenie v sfere komp'yuternoju informacii. — SPb : Izdanie profesora Malinina. — MIJeP pri MPA Evr. Az ES. — SPb., 2017. — S. 216—343.

43. *Lopatina T.M.* Sozdanie, ispol'zovanie i rasprostranenie vredonosnykh komp'yuternykh programm (st. 273 UK RF) / T.M. Lopatina // Jenciklopedija ugolovnogo prava. T. 25. Prestuplenie v sfere komp'yuternoju informacii. — SPb : Izdanie profesora Malinina. — MIJeP pri MPA Evr. Az ES. — SPb., 2017. — S. 344—447.

44. *Rysheliuk A.M.* Zlochyny u sferi vykorystannia elektronno-obchysliuvalnykh mashyn (kompiuteriv), system ta kompiuternykh mrezh i mrezh elektrozv'язku / A.M. Rysheliuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Cherneia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 333—352.

45. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg; “Yundicheskyy Centei Press”, 2001.— 234 p.

46. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298p.

47. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366p.

48. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226p.

49. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366p.

Харь І.О. Суб'єкт злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку

У статті проведено дослідження суб'єкта злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Автор з'ясовує деякі положення, що стосуються суб'єкта злочину взагалі і, зокрема, суб'єкта злочину, передбаченого розділом XVI Особливої

частини КК України. Проаналізовано погляди авторів на суб'єкт злочинів, передбачених стст. 361–363-3 КК України, та запропоновано їх авторське визначення.

Ключові слова: злочини, суб'єкт злочину, несанкціоновані втручання, комп'ютери, мережі електрозв'язку, приватна особа, неслужбова особа, особа, яка має доступ до комп'ютерної інформації.

Харь И.А. Субъект преступлений в сфере использования электронно-вычислительных машин (компьютеров), систем и компьютерных сетей и сетей электросвязи

В статье проведено исследование субъекта преступлений в сфере использования электронно-вычислительных машин (компьютеров), систем и компьютерных сетей и сетей электросвязи. Автор выясняет некоторые положения, касающиеся субъекта преступления вообще и, в частности, субъекта преступления, предусмотренного разделом XVI Особенной части УК Украины. Анализируются взгляды авторов на субъект преступлений, предусмотренных в стст. 361-363-3 УК Украины, и предлагается их авторское определение.

Ключевые слова: преступления, субъект преступления, несанкционированные вмешательства, компьютеры, сети электросвязи, частное лицо, неслужбных лицо, лицо, имеющее доступ к компьютерной информации.

Khar I. Subject of Crimes in the Sphere of Using of Electronic Computing Machines (Computers), Computer Systems and Networks, and Telecommunications Networks

In this article, the research of a subject of crimes in the sphere of using of electronic computing machines (computers), computer systems and networks, and telecommunications networks is conducted. Selected issues concerning a subject of a crime in general and a subject of a crime provided for by the Chapter XVI of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, in particular, are investigated. The scientific viewpoints on the matter of subjects of crimes under Articles 361–363-3 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed. The author's definition of subjects of the mentioned crimes is suggested.

Keywords: Crimes; Subject of a Crime; Unauthorized Tampering; Computers; Telecommunications Network; Private Person; Nonpublic Individual; Person Having Direct Access to the Computer Information.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2017.